

DE LYKKELIGE SKATTEBORGERE

Drømmen om år 2440 og Louis-Sébastien Merciers litterære finanspolitik

I andet bind af Jean le Rond D'Alembert og Denis Diderots *Encyklopædi* (1751-1772) bidrog teologen Jean Pestré med artiklen "Lykke, (*moral*)". Heri definerer han først lykken psykologisk som "en tilstand eller en situation af en art, som man ville ønske varede ved uden forandring" (Diderot & D'Alembert 218). Senere i artiklen nuancerer Pestré beskrivelsen ved at anføre, at en rolig og uforanderlig tilstand er en "trist lykke", som har brug for at blive besjælet af "nydelsen fra tid til anden" (218). På individniveau er ægte lykke altså ifølge artiklen en tilstand af ro, der af og til afbrydes af "blide stød", "liflige bevægelser" og "udbrud af ren vellyst" (219). På baggrund af den individuelle (og stærkt seksualiserede!) beskrivelse er det uklart, hvorfor lykke skulle blive et *politisk* slagord i perioden. Men Pestré skriver også, at "[a]lle mennesker er enige om at ville være lykkelige. [...] Vi bliver alle drevet imod [lykke] som på en stejl skråning; som af en magtfuld charme; som af en sejrende tilløkkelse" (218, oversættelse justeret). Her er stræben efter lykke beskrevet som et almenmenneskeligt faktum, og dermed bliver lykkebegrebet skrevet ind i en kollektiv ramme: Lykke er noget *alle* tilstræber. De amerikanske Founding Fathers går et skridt videre og ophøjer "jagten på lykke" til en rettinghed i *Den amerikanske Uafhængighedserklæring* (1776). Her skal lykke forstås som et mål, individet har en uafhængelig

og almenmenneskelig ret til at forfølge, og lykken bliver politiseret, når samfundet skal indrettes på en måde, så alle har mulighed for at jage den.

I det sene 1700-tals Frankrig, som er emnet for denne artikel, bliver lykken også politiseret omend på en lidt anden måde. I *Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder* (1789) spiller lykkebegrebet en central rolle, men pointen er ikke, at staten skal skabe rum for individets stræben efter lykke. I stedet står der i erklæringens fortale, at folkets repræsentanter har villet fremstille menneskets rettigheder, fordi "uvidenhed, glemsel eller foragt for menneskets rettigheder er de eneste årsager til samfundenes ulykker [malheurs publics] og regeringernes fordærv" (i Thorup et al. 130 og i Baecque et al. 198). Når borgere såvel som statsadministratorer til gengæld er bevidste om deres basale rettigheder, så vil al politisk aktivitet rette sig mod at sikre "opretholdelsen af Forfatningen og alles lykke" [bonheur de tous] (130/198). I sin egen selvfremsstilling kan erklæringen sikre landets udgang af den samfundsmæssige ulykke og foranledige bevægelsen mod alles lykke. Erklæringen fungerer som en slags checkliste, som borgere og politikere skal holde krav og lovforslag op imod, og er der overensstemmelse mellem erklæringens fordringer og individernes ønsker, så vil det bringe lykke til alle samfundets medlemmer.

I denne artikel fokuserer jeg på etableringen og indholdet af den modsætning mellem *malheur public* og *bonheur de tous*, som Den Franske Revolutions menneskerettighedserklæring opererer med. Jeg argumenterer for, at lykke i perioden bliver fremstillet som et opnåeligt samfundsmæssigt mål, men også at det ofte defineres forholdsvist vagt og typisk i opposition til forskellige bestemmelser af ulykke. I det sene 1700-tals Frankrig fungerer lykke som den ene halvdel af et stærkt værdiladet modsætningspar, og med udgangspunkt primært i et litterært eksempel og sekundært i et finanspolitisk vil jeg vise, hvordan lykke/ulykke-dikotomien bliver forhandlet og gjort politisk effektiv i årene op imod revolutionens udbrud. Statsfinanser ansues sjældent som et lykke- eller menneskerettighedsproblem, men ikke desto mindre optræder landets administrative og statsfinansielle forhold i tre af 1789-erklæringens blot sytten artikler. Således hedder det, at "et fælles skattebidrag" "fordelt ligeligt mellem borgerne" er nødvendigt for at opretholde den offentlige "tvangsmagt" og for at dække "de administrative udgifter" (art. 13, 132/199). Der står også, at "[h]ver enkelt borger

har ret til [...] at fastslå nødvendigheden af det offentlige bidrag, give sit frie samtykke til det, følge med i måden det bruges på og bestemme bidragets forholdsmæssige andel" (art. 14, 132/199) samt, at "[s]amfundet har ret til at stille enhver øvrighedsperson til ansvar for hans administration" (art. 15, 132/199). I de tre citerede artikler italesættes statsfinanserne i det sprog, der karakteriserer periodens menneskeretsvokabularium: lighed, frihed og rettigheder. Artiklerne er med andre ord konkretiseringer af, hvad de franske revolutionspolitikere mente med begrebet lykke.

Mens forholdet mellem statsfinanser, menneskerettigheder og lykke altså er den kontekstuelle ramme for denne artikel, så er mit primære fokus Louis-Sébastien Merciers (1740-1814) filosofiske fremtidsroman *År 2440, om noget en drøm* (1771). Ifølge boghistoriker Robert Darntons autoritative liste over forbudte bestsellers i præ-revolutionstidens Frankrig var Merciers fremtidsroman den mest populære titel på det ulovlige bogmarked i årene mellem 1770 og 1789 (Darnton 63). Periodens læsere var tydeligvis tiltrukket af kombinationen af en bidende samfundsfordømmelse og afbildningen af et fremtidigt Paris ryddet for alle dårligheder. Jeg mener, at en vigtig del af værkets tiltrækningskraft skal findes i de detaljerede beskrivelser af 1700-tallets sociale ulykke og i dets forslag om at erstatte disse af offentlig lykke i en gennemgribende, men dog simpel bevægelse. En tilstand af almen lykke kan, foreslår romanens forfatter, træde i stedet for den øjeblikkelige ulykke og det ved overraskende simple politiske, moralske og økonomiske midler. I 1792, godt tyve år efter publiceringen af *År 2440*, blev Mercier valgt ind i Nationalkonventet og blev dermed en af Den Franske Revolutions bemærkelsesværdigt mange forfatter-politikere (Friedland 168ff; Maslan 15f). Han eksemplificerer dermed en kobling mellem litteratur og politik, som jeg vil analysere først med udgangspunkt i hans roman og dernæst ud fra et offentligt brev, han skrev til kongen i 1789 med et forslag om, hvordan man kunne bedre landets finanspolitiske situation. Det, jeg i artiklens undertitel kalder Merciers litterære finanspolitik, er altså en betegnelse både for det forhold, at Mercier tematiserer finanspolitiske forhold i sin roman og for, at han anvender motiver fra sin litterære produktion i sin intervention i den offentlige debat om skattepolitik. Jeg argumenterer for, at Mercier ikke alene foreslår konkrete løsninger på dagsaktuelle politisk-økonomisk problemstillinger, men også igennem sin fiktionslitteratur er med til at

etablere den binære forståelsesramme, som lykkebegrebet er indskrevet i eksempelvis – og vigtigst – i 1789-menneskerettighedserklæringen. Men lad mig starte med at præsentere bogens handling og dens etablering af lykke/ulykke-dikotomien.

MERCIER OG DEN FREMTIDIGE LYKKE

Romanens handlingsgang er simpel, ja nærmest ikke-eksisterende. En franskmand har haft besøg af en engelsk ven, og da englænderen bryder op, falder den franske protagonist i søvn og vågner i en drøm i år 2440. Efter nogen forvirring tilbyder en anonym person i fremtidens Paris at fungere som guide, og mens den nu cirka 700 år gamle hovedperson og fortæller bliver vist rundt, forklarer guiden og andre fremtidsborgere om de forandringer, som alt lige fra beklædning til trafik, fra teater til beskatning og fra videnskab til moral er undergået. Væk er det gamle regimes onder, og i stedet er kommet et perfekt ordnet og rationelt samfund uden social ulighed, uden intern splittelse og uden nogen form for luksuriøse udskejelser. Et lykkeligt samfund med andre ord, som er defineret negativt ved fraværet af 1700-tallets sociale problemer. Anskuet som fremtidsroman er *År 2440* forskellig fra moderne genreeksempler, fordi fremtiden er blottet for *Star Trek*-agtige opfindelser. "Ingen strålepistoler, ingen rummaskiner, ingen tidsspringsfjernsynsskærme, intet intergalaktisk hurlumhej af nogen art" for nu at citere Darnton (122). I stedet for noget mere, i stedet for et supplement, er den utopiske fremtid karakteriseret ved fjernelsen af enhver form for dårlighed, som Mercier associerede med det gamle regimes Paris. Og lige så forskelligt fra moderne genrekonventioner som manglen på teknologiske opfindelser er romanens manglende narrative og plotmæssige udvikling. Som i en *pícaro*-roman bevæger hovedpersonen sig simpelthen blot fra sted til sted, og bogens kapiteloverskrifter indikerer, hvad han ser: "Vognene", "Templet", "Teatret" og så videre. Romanen slutter abrupt, da protagonisten finder Ludvig den Fjortende, imens kongen går omkring blandt Versailles' ruiner og sørger over den folkelige elendighed, hans styre forårsagede. Netop som fortælleren vil indlede en samtale med den genoplivede Solkonge, "skød [en slange] sig frem fra en søjlerest, som den havde

gemt sig bag, bed mig i halsen, og jeg vågnede” (Mercier, *L'an 2440*, 421).¹

Romanens værdiladede modsætning mellem det triste 1700-tal og den lykkelige fremtid etableres allerede, før selve fortællingen begynder, nemlig i epistlen til år 2440, som igen er anbragt før det egentlige forord. I epistlen skriver Mercier:

Oh, hvis jeg blot kunne dele mit livs tid i to dele, så ville jeg øjeblikkeligt springe i graven! Det ville være med glæde, at jeg sagde farvel til mine triste, mine ulykkelige medmennesker [mes malheureux contemporains] for i stedet at vågne op i en ubesmittet tid, som du [år 2440] skal udklække, en lykkelig paradistilstand [ciel fortuné], hvor mennesket har genfundet sit mod, sin frihed, sin uafhængighed og sine dyder. Kunne jeg dog bare se dig på anden måde end blot i en drøm, du eftertragtede år, som mine bønner påkalder! Skynd dig! Kom og kald verdens lykke frem i lyset! [viens éclaire le bonheur du monde!] (Mercier, *L'an 2440*, 78)

Mercier er ikke nogen subtil forfatter. I stedet for at tilbyde nuancerede beskrivelser forsøger han at engagere og påvirke sine læsere i en bestemt retning. Udover at være romanforfatter og politiker skrev Mercier omkring tres dramaer, og han fremlagde sit syn på litteraturens politik mest systematisk i teaterpoetikken *Om teatret eller nyt essay om den dramatiske kunst* (1773). Heri argumenterer han for, at dramaets rolle er at ”optræne hele vores sensibilitet” og at ”åbne det menneskelige hjertes skatkamre, befrugte dets medynk, dets medlidenhed” (Mercier, *Du théâtre*, 1147). Og videre skriver han, at ”teatret vil så absolut være det mest aktive og det mest overrumplende middel til uovervindeligt at bevæbne den menneskelige fornufts kræfter og til med ét at kaste en stor masse af oplysning over et folk. [...] Men hidtil synes det, som om man har misforstået den dramatiske kunsts sande mål. I stedet for at påtage sig rollen som lovgiver med den legitime stolthed, der passer sig for hans rang, har poeten forfængeligt adlydt sit århundredes overfladiske og smålige kritikere” (Mercier, *Mon bonnet* 1131-1132). Hos Mercier er teatret, men – tilføjer jeg – også romanen, et middel til at nå et politisk mål. Det skal ikke forstås sådan, at Mercier ingen æstetiske ambi-

1 Med mindre andet er anført, er alle oversættelser mine egne. Merciers *År 2440* er desuden tilgængelig på engelsk online i en udgave fra 1795 (med den pudsige titel *Memoirs of the Year Two Thousand Five Hundred*), ligesom et undervisningsegnet uddrag er nyoversat i Darnton.

tioner har. Tværtimod gælder det, at litteraturen, *netop* når den fungerer som litteratur og ikke bare efterligner golde kritikeres formaninger, kan have en politisk brugsværdi. Da kan den bruges til at påvirke læseren, til at overbevise emotionelt og ikke rationelt, som periodens politiske pamfletter oftest tilstræbte. Formålet med at etablere lykke/ulykke-dikotomien er at engagere læseren i en bestemt måde at se og føle samtiden på og at påvirke ham eller hende til at overtage det perspektiv, der ligger i romanens stærkt værdiladede modsætning mellem nutid og fremtid.

Hvis romanen, allerede før handlingen går i gang, på den ene side skelner absolut mellem nutid og fremtid, så har arkitekturhistorikeren Anthony Vidler på den anden side ret i, at forholdet mellem det golve 1700-tal og det utopiske femogtyvende århundrede er mere komplekst, end det umiddelbart tager sig ud. Selvom også den parisiske infrastruktur synes fuldstændig forandret i romanens fremtidsverden, så viser Vidler, at transformationerne nøje følger byudviklingsforslag, der allerede eksisterede i Merciers samtid. Vidler skriver, at hvis man "indførte alle de forbedringer, som Mercier foreslog, på et kort, så ville man sandsynligvis få noget, der ret præcist mindede om det Paris, arkitekten Pierre Patte graverede på en byplan publiceret i 1765, hvor forskellige arkitekters fremlagte projekter fra midten af århundredet var samlet til et forslag om en plads tiltænkt en statue af Ludvig den Femtende" (Vidler 230). Vidlers artikel bærer undertitlen "Virkelighedens utopi", og Merciers byplan, der tilsyneladende er helt fremmed fra 1700-tallets realiteter, men ikke desto mindre er solidt plantet i denne historiske kontekst, demonstrerer betydningen af Vidlers sammentænkning af virkelighed og utopi. Fremtidens fremmedartethed bærer det gamle regimes kendetegn, og faktisk er romanen udstyret med en Leibniz-epigraf, der udtrykker netop denne pointe: "Nutiden går svanger med fremtiden" (Leibniz 214). Hos Mercier og flere samtidige findes en forestilling om, at nutiden uundgåeligt vil medføre forandring, og udfordringen består i at styre den kommende forandring i retning af lykke. Den filosofiske pointe er, at fremtiden er i nutiden som et endnu urealiseret potentiale, og den kulturhistoriske udfordring bliver i forlængelse deraf at afgøre, hvilke nutidselementer Mercier har anvendt for at optegne sit billede af fremtiden. Den udfordring tager Vidler op i sin byhistoriske læsning, mens jeg i det følgende vil gøre det ved at fokusere på romanens

tematisering af regeringsformer og beskatning; to problemstillinger, der er indskrevet i lykke/ulykke-dikotomien, som de dermed samtidig er med til at konkretisere.

STYRMANDEN OG DEN LYKKELIGE REGERINGSFORM

Merciers refleksion over den bedste regeringsform findes i kapitel 36, som begynder med, at protagonisten spørger sin guide: "Turde jeg spørge, hvilken form jeres regering har? Er den monarkisk, demokratisk, aristokratisk?" (Mercier, *L'an 2440*, 328). Imellem spørgsmålet og guidens tolvsidens svar er der en henvisning til en fodnote. Romanen igennem bliver fortællingen kontinuerligt afbrudt af noter, hvilket betyder, at teksten oscillerer mellem tre forskellige positioner: (i) den syvhundredeårige hovedperson, der stiller spørgsmål, (ii) fremtidsborgerne, der forklarer deres normer og ideer og (iii) noterne, der fungerer som en udvidelse af fortællingens dialog, og som ofte ekspliciterer den konkrete dårlighed, som passagens fremtidsbeskrivelse fungerer som et svar på. I dette tilfælde står der i noten:

En nations ånd afhænger ikke af den atmosfære, der omgiver den: Klimaet er ikke den fysiske årsag til nationens storhed eller fald. Kraften og modet tilhører alle folk på jorden, men de årsager, som sætter folkene i bevægelse, og som understøtter dem, er afledt af visse omstændigheder, der nogle gange er hurtige og andre gange langsomme til at udvikle sig, men som før eller siden nødvendigvis vil komme. Lykkeligt er det folk, som, ved oplysning eller instinkt, griber øjeblikket! (Mercier, *L'an 2440*, 328)

Fodnoten trækker på den gennemgående lykke/ulykke modsætning og indeholder en kritik af eksempelvis Charles-Louis de Secondat Montesquieus tilslutning til den stadigt udbredte klassiske ide om, at menneskelige samfund er determinerede af den klimatiske zone, der omgiver dem. Et varmt klima i kombination med et stort territorium, sådan som man finder det i Asien, producerer ifølge Montesquieu nogle bestemte sæder, som specifikke regeringsformer bedre kan håndtere end andre. Eksempelvis vil despotiet være den mest passende regeringsform i Asien.² Mercier ac-

2 Montesquieu præsenterer sin brug af klimateorien i *Om lovenes ånd* (1748) bog 14-17. Ideen om asiatisk despoti og dets forhold til klima og geografi præsenteres

cepterer den præmis, at ydre omstændigheder påvirker de menneskelige samfund, men hans pointe er, at "kraft og mod" gør folkene i stand til at styre tilfældighederne og manøvrere i retning af almen lykke. Klimatiske forhold spiller ind, og uforudsete begivenheder sker før eller siden, men det lykkelige folk er det, der formår at gribe øjeblikket og udnytte dets muligheder til sit eget bedste. I opfordringen til at "gribe øjeblikket", til at udnytte muligheden for at ændre samfundets retning, ligger der en revolutionær impuls, som er karakteristisk for værket, og som givetvis er en af grundene til, at det blev forbudt af censurmyndighederne. Den præcise forestilling om forandringens karakter er vag i dette tilfælde, men den generelle ide er klar nok: Forandring er uundgåelig, og samfundets svar på det forhold bør være at styre den med garanti kommende forandring i retning af alles lykke.

Da fremtidsguiden får mulighed for at forklare deres regeringsform, bruger han en skibsmetaphor, der fungerer som en uddybning af fodnotens pointe om, at menneskeheden bør forsøge at kontrollere sin egen skæbne. Guiden siger:

Det er sandt, at hovmod, pengegriskhed og særinteresser udgør tusindvis af forhindringer. Men findes der nogen smukkere triumf end at finde den knude, der får egeninteresserne til at tjene det fælles bedste? En båd, der gennemkrydser havene, bestemmer over elementerne samtidig med, at den adlyder deres magt: underlagt en dobbelt påvirkning reagerer den uophørligt mod dem... Der har vi det måske mest troværdige billede på en stat: Den er båret af stormfulde passioner og modtager sin bevægelse fra dem og skal alligevel modstå uvejret. Alt afhænger af styrmandens kunst. [...] I har kun jeres egen svaghed at takke, hvis undertrykkelsen tordner mod jeres hoveder. Friheden og lykken tilhører den, der tør gribe dem. (Mercier, *L'an 2440*, 329f)

I passagen er der en indflydelse fra Jean-Jacques Rousseau, som Mercier

eksempelvis i bog 17, kapitel 6, hvor der står: "I Asien har der altid været store kejserriger, i Europa har de aldrig kunnet bestå. Det er fordi den del af Asien vi kender, har store sletter, det skæres i større dele af have, og da det ligger længere mod syd, udtørres kilderne dér lettere, bjergene er ikke så sneklædte, og de mindre floder danner mindre barrierer.

Derfor bør magten altid være despotisk i Asien. For hvis trældommen ikke var overmåde stor, ville der øjeblikkelig opstå en deling som landets natur ikke kan tåle." (Montesquieu bind 1, 301)

kendte personligt. Den indflydelse bliver tydeligere på romanens næste side, hvor guiden anvender Rousseaus centrale begreb om almenviljen, da han retorisk spørger: "Er loven ikke udtryk for almenviljen?" (Mercier, *År 2440*, 331; Rousseau, fx. bog 2, kap. 3). Om skibsmetaforen er en god illustration af Rousseaus politiske filosofi eller ej, kan man diskutere, men det, der er dens formål i denne sammenhæng, er at udtrykke den samtidige forskel og gensidige afhængighed mellem de individuelle viljer og almenviljen. Båden får sine bevægelser fra havets bølger, men hvis styrmanden er dygtig, vil den ikke blive væltet omkuld, men styre ret mod mål ved at udnytte og tilpasse sig de oceaniske kræfter. Ligesådan består samfundets almenvilje af medlemmernes vidt forskellige individuelle interesser. Men i stedet for en skizofren lovgivning, der skiftevis retter sig mod den ene og så den anden særinteresse, så skal lovgivning udtrykke almenviljen, som er det fælles fundament for alle samfundsmedlemmernes enkeltviljer. På trods af alle individuelle forskelle så har samfundets medlemmer som et minimum det til fælles, at de vælger at tilhøre det samme fællesskab, og det valg markerer en fælles vilje, som lovgivning skal tage udgangspunkt i og bygge på. I forlængelse heraf er den lykkelige regeringsform den, der formår at basere sig på almenviljen og den, hvis befolkning aktivt har turdet handle og gribe lykken. Ligesom Rousseaus politiske filosofi rejser Merciers skibsmetafor det praktiske spørgsmål om, hvorvidt alle i lige høj grad tager del i almenviljen. Ét svar på det spørgsmål om politisk medlemskab og dets grænser får man, da en fremtidig borger siger: "idet loven er universel, undslipper ingen dens vægt. Kvinderne har ingen anden udmærkelse end den, deres mænd tildeler dem: Alle er underlagt de pligter, som deres køn foreskriver dem, og deres ære består i at følge disse strenge love, som alene kan bringe dem deres lykke." (Mercier, *L'an 2440*, 352). Hos Mercier består kvindernes lykke altså i at underlægge sig mændenes regler, og idet reglerne gælder for alle, kan ingen med nogen rimelighed klage over dem.

Lad mig samle op på to pointer, før jeg går videre. For det første etablerer Mercier en modsætning mellem 1700-tallets ulykke og den fremtidige lykke allerede i romanens paratekst. Igennem fortællingen bliver de to poler konkretiseret, i takt med at fortælleren ser fremtidens klædedragter (som er løsere end den strammende beklædning, han er vant til), dens trafikale forhold (som er mere velordnede og mindre farlige end 1700-tallets) og

dens teater (som forholder sig til aktuelle emner og ikke til en fjern mytologisk fortid). Der er tale om en dikotomi, hvis skarpe valorisering læseren forsøges påvirket til at acceptere igennem en følelsesladet og udbrudstung prosa. For det andet bliver samfundets lykke italesat som et opnåeligt mål. Forudsætningen for samfundsmæssig lykke er, at nationen med en dygtig styrmand ved roret formår at gribe det øjeblik, hvor reel forandring er mulig, og at den kan udnytte enkeltviljernes styrke og rette dem imod et fælles mål. Politisk-filosofisk kan Merciers styrmandsmetafor udlægges som en autoritær fortolkning af Rousseaus begreb om almenviljen, fordi udgangspunktet for sidstnævnte er, at lovgivning skal udformes i overensstemmelse med almenviljen. Vurderet ud fra de fremtidige borgeres ytringer fra Merciers roman, kræver den lykkelige forandring imidlertid en styrmand, der kan afkode almenviljen og omdanne den til konkret politik. De betragtninger efterlader spørgsmålene om, hvordan Mercier mere præcist forestiller sig, at det lykkelige samfund skal indrettes, samt om hvilke specifikke forhold det er, han kritiserer. De spørgsmål vil jeg besvare med en analyse af hans litterære finanspolitik.

MERCIERS LYKKELIGE SKATTEPOLITIK

Blandt Merciers håb for et fremtidigt samfund var ønsket om et simplere statsapparat, der ikke længere opererede med særlove og privilegier, sådan som den monarkiske stat gjorde under enevælden. I fremtidens Paris bliver hovedpersonen præsenteret for to kister, der bærer overskrifterne "bidrag skyldige til kongen, der repræsenterer staten" og "frivillige gaver". Da han spørger om disse to kister virkelig udgør skattesystemet, lyder svaret:

'Den store kiste, De ser der [...] er vores øverste finansembedsmand. Det er deri, at enhver borger lægger de penge, som han skal for at understøtte staten. I den ene er vi forpligtet på årligt at lægge en halvtredsindstyvendedel af vores indtægt. Lejevenden, der ikke ejer noget, eller den, der kun netop har til sit eget underhold, er undtaget fra skatten, thi hvordan skulle man kunne skære ned på den ulykkeliges brødration, når han bruger en hel dag på at samle ind til den? I den anden kiste er vores frivillige bidrag, som er beregnet til nyttige stiftelser og til udførelsen af foreslåede projekter, som har offentlighedens velvilje. Af og til er den rigere end den første, for vi elsker at være frie i vores gaver, og vores generøsitet har ikke brug for andet motiv end fornøden og kærligheden til staten. Så snart vores konge har

udstedt et nyttigt dekret, som fortjener offentlighedens bifald, ser man os løbe i flok hen mod kisten med tegnene på vores påskønnelse. På samme måde belønner vi alle monarkens årvågne handlinger: Han behøver bare at foreslå, og vi forsyner ham med midlerne til at realisere sine storartede projekter. [...] (Mercier, *L'an 2440*, 363f)

Det fremtidige skattesystem er baseret på to slags skatter; en 2 % obligatorisk skat og frivillige bidrag. Ideen om en halvtredsindstyvendelsskat, en *cinquantième*, skal ses i lyset af to faktiske 1700-talsskatter: *le vingtième* og *le dixième*, henholdsvis en 5 % og en 10 % direkte skat.

Det gamle regimes udviklede skattesystem opererede ikke med én universel og kontinuerlig skat. I stedet var der en række direkte og indirekte skatter, hvoriblandt de vigtigste var *la taille* (en direkte skat på jord), *la gabelle* (en regionalt differentieret skat på salt), *la capitation* (en direkte skat rettet mod alle hoveder, heraf navnet) og *la corvée* (en skat betalt i form af tvunget og ulønnet vedligeholdelsesarbejde af veje).³ Som historikeren Michael Kwass har vist, fik den franske stats konstante finansielle problemer kongen og hans ministre til at foreslå stadigt nye midlertidige skatter igennem 1700-tallet. På den måde blev kongen involveret i en politisk konflikt dels med tredjestanden, som allerede følte, at skattebyrden var for tung, dels med gejstlige og adelige, som var vant til at være friholdt fra skatter på grund af privilegiesystemet. Der var et særlig stort økonomisk potentiale i at beskatte de privilegerede stænder hårdere, fordi de i modsætning til store dele af tredjestanden faktisk havde penge og en forholdsmæssigt lettere skattebyrde. På den baggrund foreslog Ludvig den Fjortende, Femtende og Sekstende på skift nye universelle og ligeligt fordelte skatter som supplement til de eksisterende. Selvom disse nye skatter ramte adelen hårdest, så gjorde de intet for at lette tredjestandens skattebyrde, hvilket betød, at de nye skatter, alt imens de øgede den relative skattemæssige lighed mellem privilegerede og ikke-privilegerede, ikke desto mindre forøgede det i forvejen "tunge skattemæssige tryk på tredjestanden" (Kwass 66).

3 Den bedste redegørelse for 1700-tallets franske beskatningssystem er Kwass. Men se også Bonney, "The State and its Revenues", Bonney, "France, 1485-1815", Bossenga, "Taxes", Bossenga, "Financial Origins of the French Revolution" og, for en mere kulturhistorisk tilgang, Kjærgård, "Representation and Taxation".

Konteksten for Merciers fremtidige skattesystem er dette morads af forskellige og meget upopulære skatter. Det argument, der løber gennem beskatningskapitlet, er, at man ved at forsimple de administrative skatteindsamlingsmetoder kan nedbringe statsudgifterne så meget, at en 2 % obligatorisk skat vil være tilstrækkelig – særligt hvis den øgede skattemæssige frihed samtidig kunne inspirere dydige borgere til frivilligt at bidrage yderligere. Ideen om frivillige skattebidrag synes måske blandt Merciers mest utopiske forestillinger, men en række samtidige iagttagere foreslog ligeledes at gøre bedre brug af den uudnyttede forbindelse mellem dydige borgere og frivillige skattebidrag. I sin pamflet *Brev til folket eller projekt om en patriotisk kasse; af en borgerinde* (1788) anbefalede feministen Olympe de Gouges at opstille en kasse, hvori borgere kunne bidrage med de økonomiske reserver, de måtte have (Gouges). I en kommentar til en tidlig version af 1791-forfatningen ærgrede den tidlige revolutions mest indflydelsesrige politiker, Abbé Sieyès, sig over, at forfatningskomitéen, som han selv var medlem af, ikke havde haft mod til at foreslå frivillige skattebidrag, fordi betalingen af sådanne ville være en måde for borgere at demonstrere borgersind på. Dermed ville man samtidig få en måde at skelne mellem dem, der fortjente politiske rettigheder og dem, der alene havde ret til statens beskyttelse eller, i Sieyès' terminologi, mellem de aktive og passive borgere (Sieyès).⁴ Og i sin bog *Om Tyskland* (1813-1814) hævdede Madame de Staël, at man i Hamborg allerede havde sådan et system. Her gjaldt det nemlig, at "moralen blandt borgerne er så høj, at man igennem lang tid har betalt skatterne i en slags kasse uden at nogen overvågede, hvad man bidrog med" (Staël 118).

Selvom der var politiske forskelle mellem Mercier, Gouges, Sieyès og Staël, så forbandt de alle en version af borgerdyd med frivillige skattebidrag. Den genkomne figur vidner om en tro på, at statens finansielle problemer ville blive reduceret, hvis samfundet blev organiseret på en måde, der var udviklende for dyden og moralen. I forhold til utopianismen i *År 2440* bekræfter analysen af romanens politiske og finansielle aspekter det, Vidler foreslog i sin artikel om Merciers urbanisme, nemlig at det fremtidige

4 For en redegørelse for distinktionen mellem aktive og passive borgere, se Sewell og Kjærgård, "The Inequality of Common Utility".

idealsamfund har en slående lighed med ideer, der cirkulerede i samtiden. Fremtidsvisionens afhængighed af forfatterens specifikke kontekst er sikkert et fællestræk for al futuristisk fiktion, men i dette tilfælde betyder periodeforankringen, at midlerne til at realisere bevægelsen fra ulykke til lykke allerede tænkes at være til stede i Merciers egen samtid. 1700-tallets franske ulykke kan blive kureret i én fejende bevægelse ved forholdsvis simple midler. Hvis bare moralen bliver højnet og statsapparatet effektiviseret, vil det medføre en vekselvirkning mellem stat og individ, der sikrer alles lykke. Alt afhænger, som Mercier skrev, af styrmandens kunst. Netop styrmandsmetaforen genbrugte Mercier knap tyve år senere, da han, kort før han blev valgt ind i Nationalkonventet, i 1789 skrev et offentligt brev til kongen. Lad mig afslutte denne artikel ved at fremhæve hans finanspolitiske brug af skibsmetaforen i *Brev til kongen, indeholdende et projekt til på få år at afvikle hele statsgælden imens folkets skattebyrde lettes øjeblikkeligt* (1789), før jeg vender tilbage til forholdet mellem litteratur og politik, som det ser ud fra politiker-forfatteren Merciers perspektiv.

AFSLUTNING: LITTERATUREN OG DEN STATSFINANSIELLE LYKKE

Merciers *Brev til kongen* er godt hundrede sider langt og består blandt andet af tres siders økonomiske beregninger. Som bogføringshistorikeren Jacob Soll har anført, så bliver politik i de franske 1780'ere påvirket af en "finansiel alfabetisme og regnskabsopmærksomhed", som altså blandt andet slår igennem hos Mercier (Soll 146). Det enkeltokument, der gør statsfinanserne til et offentligt anliggende, er den svejtsiske finansminister Jacques Neckers *Redegørelse til kongen* (1781) eller, som det kom til at hedde i den danske oversættelse, *Finanz-Forvaltnings Regnskab til Hans Majestæt Kongen af Frankrig aflagt i Januarii 1781*. Med omkring 100.000 solgte eksemplarer og oversættelser til både engelsk, hollandsk, tysk, dansk og italiensk er historikere enige om, at Neckers *Compte rendu au Roi* er blandt de eller måske endda "den bedst sælgende finansielle erklæring, som nogensinde er udstedt" (Carpenter 22; se også Harris 217f). Når Neckers redegørelse kunne opnå de salgstal, er det, fordi den udgør det første offentligt tilgængelige indblik i Frankrigs statsfinansielle administration, der indtil

da havde været mørklagt ud fra den betragtning, at statens økonomi var kongens anliggende og hans alene. I sin redegørelse argumenterer Necker for, at det er nødvendigt at trække regnskabsbøgerne ud af "skyggerne og obskuriteten" for at sikre "hans [kongens] folks størst mulige lykke og statens velstand" (Necker 2; 5). I kraft af gentagelsen af denne mørke/lys- og lykke/ulykke-modsætning indskriver også Neckers *Redegørelse til kongen* sig i periodens dikotomiske lykkediskurs. Når dét er en relevant betragtning i denne forbindelse, skyldes det, at Mercier forholder sig eksplicit til Necker i sit *Brev til kongen*. Mercier skriver:

Det er velkendt, at staten er gældstynget, og at gælden er fælles for alle. Enhver bør forsøge at finde midler til at afvikle den; intet er så let, omend finanserne i øjeblikket minder om billedet af en mand, der styrer en båd, der er på vej til at forlise efter at have modtaget et slemt vindpust; det er på tide at støtte ham for at berolige de berørte sjæle, som lever i konstant usikkerhed. Hr. Necker tjener ærbart nationen uden nogen form for personlig interesse, og mere adræt end nogen franskmænd styrer han fartøjet og beroliger dets færd. (Mercier, *Lettre au Roi*, 100f)

Passagen indeholder den samme statsmetafor, som *År 2440* – staten er i begge tilfælde at ligne med et skib, der sejler på oprørte vande. I fremtidsromanen understregede Mercier, at "[a]lt afhænger af styrmandens kunst", og i *Brev til kongen* indtager Necker netop styrmandens plads og beskrives som ham, der kan "styre" og "berolige" fartøjet. Udover hans bankierfortid var Neckers største problem i samtiden, at han ikke var fransk, men i Merciers brev gøres Neckers udlændingehed til en kvalitet, fordi den signalerer professionalisme og et fravær af personlige interesser. Skibsmetaforens bevægelse mellem roman og offentligt brev tjener til at demonstrere, at fællesmængden mellem litteratur og politik i perioden ikke blot er personbåren i form af politiker-forfatter-figuren. De virkemidler og det sprog, som flourer i litteraturen, anvendes som direkte intervention i politisk-økonomiske debatter. Det gælder i *År 2440*, hvor Mercier foreslår alternative skatteindsamlingsmetoder, og det gælder i hans politiske virke, hvor en bestemt metafor overføres fra roman til samfundsdebat. Hans litterære finanspolitik går altså to veje, for så vidt som han behandler beskatning i sin litteratur og anvender litterære motiver i sin finanspolitiske intervention. Mens litteraturhistorikeren Tue Andersen Nexø har vist, at det tidlige

1700-tals engelske litteratur ”fandt sine former i opposition til den allerede eksisterende, politiske offentlighed”, så gælder det omvendt for det sene 1700-tals franske litteratur, at den tilnærmer sig og intervenserer direkte i den politiske offentlighed (Nexø 11). Konsekvensen af den intervention er for det første, at litteraturen bliver brugsorienteret, at den påtager sig et ærinde, som ikke alene er æstetisk. Som jeg har forsøgt at vise, er der imidlertid ingen modsætning mellem æstetik og politik hos Mercier, idet litteraturens politiske overbevisningskraft beror på dens litterære kvaliteter forstået som evnen til at engagere og påvirke læser og teaterpublikum emotionelt. For det andet er det iøjnefaldende, at litteraturen ikke blot passivt afspejler bestemte samfundsmæssige forhold. Derimod er den med til at producere det værdiladede erfaringspar af lykke og ulykke, som menneskerettighederne, statsfinanserne og regeringsformerne tænkes inden for i perioden. Det er litteraturen eller Merciers roman naturligvis ikke ene om, men romanen konkretiserer modsætningsparret og anskueliggør, hvad der kan ligge i lykkebegrebet. Ved at engagere læseren i en bestemt forståelse af lykke og ved at foreslå løsninger på aktuelle politisk-økonomiske problemer forsøger Mercier at efterleve sit eget krav om, at forfatteren skal påtage sig den eneste rolle, som er forfatterens rang værdig, nemlig lovgiverens.

Jonas Ross Kjærgård er adjunkt i Litteraturhistorie, Aarhus Universitet. Han har skrevet en litteraturhistorisk ph.d.-afhandling om sammenhængen mellem lykke og menneskerettigheder i årene op til og under Den Franske Revolution, hvorfra en del af materialet til denne artikel stammer. Han arbejder pt. med Den haitianske Revolutions litterære efterliv i England, Frankrig og USA i årene 1791-1848.

THE HAPPY TAXPAYERS

The Dream of the Year 2440 and the Literary Finance Politics of Louis-Sébastien Mercier.

The article offers a contextualized reading of Louis-Sébastien Mercier's forbidden bestseller *The Year 2440* (1771). It focuses on Mercier's financial politics as these are presented both in the novel and in the author's intervention in the public debate immediately prior to the outbreak of the French revolution. Based on a reading of the 1789 Declaration of the Rights of Man

and of the Citizen, the article argues that there is a link between happiness, rights and fiscality, which has rarely been examined. Intervening in this field of discourse, Mercier is co-responsible for the establishment of the unhappiness/happiness-dichotomy that characterizes much of the French late eighteenth century thought on happiness.

KEYWORDS

- EN: Happiness; Louis-Sébastien Mercier; Literature and economics; the enlightenment; the French Revolution.
- DA: Lykke; oplysningstiden; Louis-Sébastien Mercier; litteratur og økonomi; Den Franske Revolution.
- NO: Lykke; Louis-Sébastien Mercier; litteratur og økonomi; opplysning; Den franske revolusjon.
- SV: Lycka; Louis-Sébastien Mercier; litteratur och ekonomi; upplysningen; Den franska revolutionen.

LITTERATUR

- Baecque, Antoine de, Wolfgang Schmale og Michel Vovelle (red.). *L'an 1 des droits de l'homme*. Paris: Presses du CNRS, 1988.
- Bonney, Richard. "The State and its Revenues in *ancien-régime* France". *Historical Research*, Vol. 65 (1992): 150-176.
- Bonney, Richard. "France, 1485-1815" i Richard Bonney (red.). *The Rise of the Fiscal State in Europe, c. 1200-1815*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Bossenga, Gail. "Taxes" i François Furet og Mona Ozouf (red.). *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge og London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Bossenga, Gail. "Financial Origins of the French Revolution" i Thomas E. Kaiser og Dale K. Van Kley (red.). *From Deficit to Deluge: The Origins of the French Revolution*. Stanford: Stanford University Press, 2011.
- Carpenter, Kenneth E. *Economic Bestsellers before 1850: A Catalogue of an Exhibition Prepared for the History of Economics Society Meeting*. [n.p.]: Harvard Business School, 1975.
- Darnton, Robert. *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France*. New York & London: W.W. Norton & Company, 1996.
- Diderot, Denis og Jean le Rond D'Alembert (red.). *Den franske encyklopædi – et udvalg*. Aarhus: Klim, 2014.
- Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder* i Mikkel Thorup, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggert og Mathias Hein Jessen (red.). *Den Franske Revolution*. Aarhus: Forlaget Slagmark, 2015.

- Friedland, Paul. *Political Actors: Representative Bodies & Theatricality in the Age of the French Revolution*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Gouges, Olympe de. *Lettre au peuple, ou projet d'une caisse patriotique; par une citoyenne*. Vienna: [n.p.], 1788.
- Harris, Robert D. *Necker: Reform Statesman of the ancien régime*. Berkeley: University of California Press, 1979.
- Kjærgård, Jonas Ross. "Representation and Taxation: Fiscality, Human Rights, and the French Revolution" i Mikkel Thorup (red.). *Intellectual History of Economic Normativities*. In press.
- Kjærgård, Jonas Ross. "The Inequality of Common Utility: Active/Passive Citizenship in French Revolutionary Human Rights" i Jonas Ross Kjærgård & Karen-Margrethe Simonsen (red.) *Discursive Framings of Human Rights: Negotiating Agency and Victimhood*. In press.
- Kwass, Michael. *Privilege and the Politics of Taxation in Eighteenth-Century France: Liberté, Égalité, Fiscalité*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm von. *Monadologien i De store tænkere – Leibniz*. København: Rosinante, 2000.
- Maslan, Susan. *Revolutionary Acts: Theater, Democracy, and the French Revolution*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005.
- Mercier, Louis-Sébastien. *L'an deux mille quatre cent quarante, rêve s'il en fut jamais*. Bordeaux: Editions Ducros, 1971.
- Mercier, Louis-Sébastien. *Lettre au roi, contenant un Projet pour liquider en peu d'années toutes les dettes de l'Etat, en soulageant, dès-à-présent, le Peuple du fardeau des Impositions*. Amsterdam: se trouve chez les Marchands de Nouveautés, 1789.
- Mercier, Louis-Sébastien. *Mon bonnet de nuit suivi de Du théâtre*. Paris: Mercure de France, 1999.
- Mercier, Louis-Sébastien. *Memoirs of the Year Two Thousand Five Hundred*. Philadelphia: Printed by Thomas Dobson, 1795. [Online: https://books.google.dk/books?id=R-Zm2hKo2OmQC&printsec=frontcover&hl=da&source=gbs_ge_summary_r&cad=o#v=onepage&q&f=false, side sidst besøgt d. 26. januar 2016]
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat. *Om lovenes ånd 1-2*. København: Gads forlag 1998.
- Necker, [Jacques]. *Compte rendu au Roi*. Paris: de l'imprimerie royale, 1781.
- Nexø, Tue Andersen. *Ikke de voldsomme. Politisk offentlighed og offentlig skønlitteratur, England 1640-1750*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2014.
- Rousseau, Jean-Jacques. *Samfundskontrakten eller statsrettens principper*. Frederiksberg: Det lille forlag, 2007.
- Sewell Jr., William H. "Le citoyen/la citoyenne: Activity, Passivity and the Revolutionary Concept of Citizenship" i Colin Lucas (red.). *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture vol. 2*. Oxford: Pergamon Press, 1988.
- Sieyès, Emmanuel-Joseph. *Écrits politiques*. Paris: éditions des archives contemporaines, 1985.
- Soll, Jacob. *The Reckoning: Financial Accountability and the Rise and Fall of Nations*. New York: Basic Books 2014.

Thorup, Mikkel, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggers og Mathias Hein Jessen (red.). *Den Franske Revolution*. Aarhus: Forlaget Slagmark, 2015.

Vidler, Anthony. "Mercier urbaniste: L'utopie du réel" i Jean-Claude Bonnet (red.). *Louis Sébastien Mercier: Un hétérologue en littérature*. Paris: Mercure de France, 1995.